

CONSECINȚELE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Cuprins

1.1. Obiective.....	4
1.2. „Marele Război” și începutul secolului XX	4
1.3. Consecințele demografice și economice.....	7
1.4. Consecințele sociale.....	10
1.5. Efecte politice.....	13
1.6. Consecințe în plan mental și spiritual	15
1.7. Europa și lumea.....	15
1.8. Triumful democrațiilor ?.....	17
1.9. Bibliografie	18
1.10. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	18
1.11. Lucrare de verificare.....	19

1.1. Obiective

- Familiarizarea studenților cu bagajul conceptual specific fenomenului studiat.
- Descoperirea consecințelor pe termen mediu și lung ale Primului Război Mondial.
- Identificarea mutațiilor sociale, politice, economice și mentale provocate de „Marele Război”.
- Dimensionarea conexiunilor dintre fenomenele politice și cele social-economice.

1.2. „Marele Război” și începutul secolului XX

Majoritatea istoricilor plasează începutul secolului XX nu în termeni cronologici obișnuiți, respectiv anul 1901, ci undeva la sfârșitul Primului Război Mondial luând în considerație substanțialele transformări petrecute în timpul și mai ales la sfârșitul primei conflagrații totale cunoscute de umanitate.

„La Belle
Epoque”

Pentru contemporani secolul XX începuse firesc, cronologic, iar pentru europeni, mai ales cei din clasele înalte, de mijloc și chiar pentru o fracțiune din segmentele inferioare ale societății, noul secol fusese întâmpinat cu bucurie. Invențiile și inovațiile, descoperirile tehnice, noile tehnologii produse de o știință mereu în expansiune demonstrau, până la nivelul vieții cotidiene, că viitorul nu poate fi decât unul luminos. Cel puțin pentru Europa Occidentală, pe atunci centrul politic și economic al unei lumi din ce în ce mai bine cunoscute și apropiate, „La Belle Epoque” – epoca frumoasă desemna o realitate stabilă, suficientă și chiar abundentă, în care burghezia devenise în sfârșit clasa dominantă nu numai din perspectivă economică dar și politică.

În general valorile politice liberale dominau continentul chiar dacă din punct de vedere politic monarhiile autoritare (Germania, Austro-Ungaria, Rusia) continuau să joace un rol important. Până și în aceste cazuri însă modernizarea politică, deși lentă și inconstantă își făcea încet loc.

În **Germania**, devenită, dacă nu prima, cel puțin una dintre primele mari puteri industria ale lumii, alegerile parlamentare intraseră în tradiția politică și Partidul Social-Democrat câștiga consecvent majoritatea legislativă deși nu forma cabinetul acesta fiind numit direct de Kaiser.

Imperiul multinațional al **Austro-Ungariei**, aflat în plină recuperare economică, trăia o viață politică efervescentă iar speranțele pentru o modernizare coerentă și lipsită de tulburări ale aristocrației, burgheziei și naționalităților își găsisse în sfârșit omul providențial - moștenitorul tronului arhiducele Ferdinand.

Schimbarea își făcea loc până și în **Rusia Țaristă**, autocrată și retardată economic. Sub presiunea unei burghezii în creștere, guvernul și Țarul acceptaseră după 1905 unele reforme (reforma agrară, înființarea Dumei etc) ce dădeau cel puțin speranțe privind deplasarea treptată a uriașului multinațional spre Europa modernă.

În democrațiile occidentale, **Anglia și Franța** în primul rând, valorile lumii burgheze păreau a fi o certitudine. Mari Imperii coloniale, economii capitaliste în plină dezvoltare, societăți moderne și inovative, cele două state ofereau modelul potrivit pentru noul secol. Dezbaterile în societate se concentra asupra perfecționării vieții democratice (dreptul de vot pentru femei) și a raporturilor sociale (cererile proletariatului privind reglementări profesionale și salariale) sau asupra noului val cultural – avantgardismul – ce provoca tiparele societale deja stabilite.

A doua revoluție industrială

Europa trăia la începutul secolului XX efectele celei de-a doua revoluții industriale. Introducerea pe scară tot mai largă a unei noi forme de energie – electricitatea, transformările profunde în mediul de producție (aparitia marilor aglomerări industriale, a unor noi metode de gestiune) dezvoltarea sistemului bancar și bursier, toate își puneau amprenta asupra vieții cotidiene. Bunuri de consum din ce în ce mai variate și mai ieftine amplificau confortul familiei burgheze, transporturi tot mai moderne micșorau distanțele, ziare, reviste, cărți contribuiau la crearea culturii de masă, învățământul se deschidea, din ce în ce mai democratic, publicului larg, petrecerea timpului liber, până atunci cantonată numai la nivelul elitelor, devenise o preocupare pentru clasa de mijloc și nu numai.

Sigur, această imagine, ușor idilică, se aplică numai unei zone geografice și numai unor realități sociale. Chiar în Europa Occidentală existau suficiente disparități sociale și nemulțumiri iar Europa de Est rămânea spațiul retardării tehnologice, a polarizării sociale și a lipsei de

reformă.

Africa

Cu cât ne îndepărtăm de Vestul Europei, cu rare excepții (Statele Unite de pildă), întâlnim o realitate ce contrazice imaginea propusă mai sus. Africa împărțită între puterile coloniale (Anglia, Franța, Germania, Italia, Belgia, Portugalia) era captivă unui dublu plan – cel superficial, al unei minore elite coloniale și cel profund, al unei majorități tribale și, după standardele europene, primitive.

China

China, măcinată de conflicte interne, împărțită și ea în zone de influență a Marilor Puteri europene, cu o viziune complet opusă față de Europa în ceea ce privește modernizarea, era fracturată între o elită locală sofisticată, comerciantă și o imensă masă umană rigidizată în tradiție și supunere.

America latină

America Latină propunea o imagine nu cu mult diferită. Aflată sub „protecția” Statelor Unite (Doctrina Monroe), această zonă prezenta o realitate polarizată, cu mari latifundii, imobili însă din punct de vedere economic și o majoritate țărănească, lipsită de pământ și permanent nemulțumită. La mijlocul spectrului social se găsea un segment burghez minor atât ca dimensiuni cât și ca rol politic dar dornic, în condițiile unei modernizări economice lente, de a obține preeminența politică. Totuși America Latină rămânea la periferia sistemului economic mondial.

În ciuda acestor realități contrastante, tonul general era dat de centrul sistemului mondial, de Europa. Iar aici, la începutul cronologic al secolului XX, deși existau multiple focare de nemulțumire, imaginea unui viitor formidabil construit pe explozia tehnico-științifică constituia speranța, certitudinea chiar, a majorității segmentelor și palierelor sociale.

Războiul

Războiul era privit de o diplomatie europeană încă aristocratică și conservatoare, defazată față de societatea modernă și burgheză, drept „ultimul instrument”, util fără îndoială atunci când negocierile eșuau. Conflictele anterioare se stinseseră repede, nu antrenaseră decât armate profesionale și se încheiaseră cu compensații materiale și/sau teritoriale. În mod paradoxal, în iulie 1914 chiar, atunci când situația diplomatică era într-un vădit impas, remarca unui bancher german – „războiul european nu va dura mult, ar fi prea costisitor pentru noi toți” - întruchipa sentimentul general: un război scurt care să rezolve definitiv neînțelegerile dintre Marile Puteri.

Poate de aceea debutul ostilităților a fost întâmpinat cu atâta entuziasm, soldați din toată Europa plecând la război în sunet de fanfară, în uniforme vii colorate și în aplauzele tuturor. Ceea ce era însă greu de înțeles pentru contemporani, cu câteva rare și periferice excepții, era faptul că societatea industrializată și modernă crease un alt tip de război – cel industrial. Numai câteva luni mai târziu crâncena realitate a conflictului modern transforma dramatic nu numai uniforme (ce preluau culoarea câmpurilor de luptă) ci și destinele și mentalitatea a zeci de milioane de oameni soldați și necombatanți deopotrivă.

Primul război mondial prin dimensiunile sale temporale (patru ani) și geografice (Europa, Africa, Orientul Mijlociu și Oceanul Atlantic în primul rând), prin uriașele eforturi umane și materiale făcute de toate statele combatante, prin caracteristicile sale militare și nu în ultimul rând prin numărul nemaiîntâlnit de victime a marcat, în mod tragic, sfârșitul brusc al unei lumi și intrarea într-un secol nou, al violenței pe scară largă, al ideologiilor combatante, al totalitarismelor și al crimelor de masă programatic induse de stat.

În același timp, „scurtul” secol XX va fi, poate tocmai datorită conflagrațiilor nimicitoare ce l-au marcat, un secol al proiectelor pașnice grandioase, al preocupărilor formidabile pentru drepturile individului la nivel internațional, al unui extraordinar avans tehnico-științific precum și un reper fundamental în construirea unei lumi a valorilor democratice și a libertății.

Test de autoevaluare 1

1.1. Care erau bazele optimismului existent în Europa Occidentală înainte de 1914?

.....

.....

.....

1.2. Enumerați regimurile politice autocratice și autoritare europene.

.....

.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina

1.3. Consecințele demografice și economice

1.3.1. Consecințe demografice

Efectele demografice și economice ale Primului război mondial provin atât din operațiunile militare propriu-zise cât și din transformările teritoriale petrecute în timpul războiului sau a Conferinței de Pace.

În ceea ce privește pierderile umane, acestea șochează și astăzi dar pentru contemporani au reprezentat o adevărată catastrofă. Peste 9 milioane de oameni (în majoritate europeni) au murit iar mai mult de 6 milioane au devenit invalizi.

Pierderi umane

Franța a înregistrat peste 1,4 milioane de morți și dispăruți reprezentând peste 10,5 % din populația activă precum și 1,2 milioane de invalizi. Germania – 1,85 milioane de morți – a pierdut aproape 10% din populația activă. Același procent (9,5%) îl pierde Austro-Ungaria – 1,54 milioane morți. Imperiul Țarist înregistrează peste 1,7 milioane de

morți până în 1917 și calvarul va continua, cifrele estimative fiind de 5 milioane până în 1921 datorită războiului civil și crimelor bolșevice. Marea Britanie și Italia pierd în jur de trei sferturi de milion de oameni reprezentând 5,1 respectiv 6,2 % din populația activă.

La aceste tragice statistici se adaugă un număr neprecizat de civili ce au murit datorită operațiunilor militare, condițiilor precare de igienă și bolilor (numai gripa spaniolă, eradicată înainte de război, a făcut în 1918 în Europa un număr de peste 650.000 de victime, dar proporțiile reale, la nivel mondial al acestui flagel nu sunt încă pe deplin cunoscute).

Consecințele acestor pierderi sunt teribile pe termen mediu și lung. Clasele de vârstă afectate, așa numitele clase mobilizabile, sunt cele cuprinse între 20 și 40 de ani ceea ce antrenează o diminuare accentuată a natalității. Estimările arată pierderi considerabile datorate deficitului de natalitate – peste 770.000 în Marea Britanie, aproape un milion în Franța, 1,7 milioane în Italia și peste 3,5 milioane în Germania.

Războiul a întrerupt practic progresele rapide ale începutului de secol în ceea ce privește infrastructura sanitară și această situație s-a reflectat în creșterea mortalității infantile, numai în Franța înregistrându-se o creștere de la 17,5 ‰ în 1914 la 22 ‰ în 1918.

Pierderile umane uriașe datorate Primului Război Mondial au afectat economia europeană, privând-o de producători și consumatori, apărarea națională și activitatea intelectuală. În egală măsură consecințele demografice teribile au condus la dezorganizarea familiei, la apariția a milioane de „văduve de război” și de copii orfani („copii națiunii” – sintagmă ce definea în Franța orfanii de război) și au contribuit în mod decisiv la instaurarea sentimentului general de îmbătrânire ce a dominat Europa anilor 20.

1.3.2. Consecințe economice

Pierderi materiale

Războiul mondial a produs în Europa pierderi economice directe considerabile. Numai Franța a pierdut peste 300.000 de case, 3 milioane ha pământ arabil, o parte din minele de fier și cărbune din nord. Potențialul agricol s-a diminuat aproape la jumătate iar producția industrială a înregistrat un recul de 35%. Germania și-a văzut redusă producția de cărbune cu 45% iar producția agricolă cu 50%. Practic la scara întregului continent, potențialul agricol al Europei s-a diminuat cu 35% iar cel industrial cu 40%.

Deficit bugetar și datorie externă

Apoi, în timpul conflictului combatanții orientaseră întreaga lor capacitate economică spre producția de război, reconversia dovedindu-se extrem de dificilă. Deficitul bugetar enorm, datorat finanțării războiului prin împrumuturi publice, crescuse de 10 până la 20 de ori față de nivelul antebelic. La fel crescuse datoria externă a statelor beligerante. Dacă înainte de 1914 Franța și în special Anglia erau marii creditori ai lumii, după 1918 aceste state datorează miliarde de dolari, mai ales Statelor

Unite, ceea ce va complica raporturile trans-atlantice.

Inflație

Tot în timpul războiului emisiunile monetare exagerate și lipsa alimentelor și bunurilor de consum au dus la creșterea inflației și a prețurilor. În 1919 deprecierea principalelor monede europene, fenomen până atunci necunoscut, a atins cote deosebit de înalte – francul a pierdut 50% din valoarea sa, lira sterlină 10% iar marca, aproape 90%. În același timp prețurile au crescut în timpul războiului de 5 ori în Franța și mai mult de 12 ori în Germania.

Războiul a generat și alt tip de probleme economice. Statele beligerante au preluat responsabilitatea pentru victimele conflictului, guvernele adoptând principiul după care acestea au dreptul la solidaritatea națiunii. Pentru prima dată au fost înființate ministere speciale și o parte consistentă a bugetelor naționale a fost dedicată foștilor combatanți, văduvelor și orfanilor de război.

Problema reparațiilor

Pe de altă parte, imediat după conflict s-a pus problema reparațiilor datorate de învinși statelor învingătoare. Ministrul de finanțe francez Klotz afirma în 1918 „Germania va plăti” și concepea bugetul Franței (cazul nu a fost singular) luând în calcul și reparațiile datorate de Germania. Principalul învins al Primului Război Mondial nu avea însă cum să plătească sumele uriașe și a pus în dificultate trezoreriile învingătorilor care contau acestea pentru a-și plăti propriile datorii de război. Rezultatul a fost o criză financiară care a destabilizat și mai mult monedele europene, depreciindu-le și ducând la o creștere vertiginoasă a prețurilor.

Test de autoevaluare 2

2.1. Enumerați consecințele pe termen mediu și lung ale uriașelor pierderi umane din timpul războiului.

.....

.....

.....

.....

Răspunsul poate fi consultat la pagina

1.4. Consecințele sociale

1.4.1. Dezechilibrele sociale

Foștii combatanți

În primul rând războiul a creat un tip social nou – *foștul combatant* – ce cuprindea milioanele de europeni întorși din război și marcați de cei patru ani de teribil conflict. Individualiști, provenind din medii sociale

diferite, educați sau analfabeți, acești tineri fuseseră transformați de război descoperind o solidaritate formidabilă a sentimentelor și intereselor.

Cei patru ani de experiențe cotidiene cumplite configuraseră o altă mentalitate, specifică spațiului marțial și transformaseră radical speranțele și așteptările a milioane de oameni. Cetățeni obișnuiți înainte de război, ei au învățat ce înseamnă un grad extrem de violență cotidiană, camaraderia, unitatea, ierarhia rigidă și obediența față de superiori. Dezvoltaseră în același timp o ostilitate instinctivă față de diviziunile partizane, personajele politice și instituțiile parlamentare pe care le considerau vinovate pentru izbucnirea conflictului.

Întorși acasă foștii combatanți au reprezentat un grup de presiune extrem de puternic iar în unele cazuri au intrat în politică încercând să modifice realitatea postbelică. Alții, după ce au fost idealizați și transformați în eroi, au căutat în viața civilă aceleași valori pe care le învățaseră în război, înregimentându-se în grupări paramilitare precum Crucea de Foc (Franța), Căștile de Oțel, Corpurile France (Germania). Cei mai mulți, mai ales în Germania și Italia, alienați de transformările politice, sociale și economice, au îngroșat rândurile simpatizanților partidelor extremiste Național Socialist sau Fascist.

Noii îmbogățiți

Din altă perspectivă, războiul și inflația galopantă au precipitat unele evoluții sociale, accentuând inegalități sau disparități pe scara socială, avantajând anumite grupuri, defavorizând pe altele, creind discordanțe și relații sociale tensionate. Astfel războiul a sporit brusc averea producătorilor și intermediarilor, a fabricanților de război și a marilor comercianți, dând naștere fenomenului *noilor îmbogățiți*.

Industriași precum francezii Schneider (artilerie), Citroen (obuze), Renault (care de luptă și vehicule), italienii Ansaldo și Fiat sau patronii siderurgiei germane din Ruhr au realizat câștiguri imense de pe urma războiului. La fel s-a întâmplat cu mii de negustori ce în timpul conflictului au speculat și traficat cu succes. Reușita materială a acestora, enormă și brusc apărută, a destabilizat credințele tradiționale în superioritatea muncii, virtutea economisirii, a distrus practic încrederea în valorile considerate imuabile ale moralei liberale și burgheze specifică secolului XIX.

Opinia publică germană și războiul, raportul comandamentului militar al Magdeburgului, iulie 1918

“[...] Vechea diferență între bogați și săraci, ce se estompase în entuziasmul începutului războiului re apare odată cu trecerea timpului. În rândul păturilor cele mai sărace ale populației, se înmagazinează o ură împotriva bogaților și în special împotriva celor denumiți profitori de război ce apare deosebit de periculoasă. Această ură rezultă mai puțin din averea posedată cât din posibilitatea pentru un cerc limitat de persoane de a-și

permite totul datorită unor resurse aproape nelimitate, de a se hrăni nu suficient, ci chiar foarte bine, de a trăi luxos în timp ce cea mai mare parte a populației moare efectiv de foame. De aceea sunt acum criticate aproape toate deciziile autorităților, afirmându-se că ele nu servesc decât bogătaşilor și dăunează săracilor.[...]”

Sărăciții

La polul opus s-au aflat victimele economice ale războiului și inflației - *sărăciții* – toți cei care, având venituri fixe, nu le-au putut reevalua, suferind lovitura deprecierii monetare (cazul rentierilor, foarte numeroși în Franța, Anglia sau Belgia). Aceștia au avut de îndurat și loviturile venite din exterior, lovitura de stat din Rusia, falimentul Casei Otomane, dizlocarea statelor din centrul și sud-estul Europei conducând la ruina a milioane de mici depunători. În țările învinse situația acestei categorii sociale a fost agravată de revoluțiile politice provocând o pauperizare agresivă a unei segment social mijlociu și moderat din punct de vedere politic. Practic toți ale căror venituri erau cumva dependente de stat au falimentat, puterea de cumpărare a salariaților deprecindu-se masiv (în Franța cu 15%, în Marea Britanie cu 20% iar în Germania cu peste 25%).

Agricultorii

O altă categorie socială victimă a războiului și a inflației la nivel european au fost și agricultorii. Prețul produselor agricole au rămas în urma ritmului inflației crescând mult mai încet decât preșul produselor industriale. Războiul a accelerat exodul rural provocat de nevoia urgentă de mână de lucru în industria de armament și a produs o populație dezrădăcinată, îndepărtată de modul de viață tradițional, în permanentă căutare de lucru și cazare. În Europa de Est, sfârșitul conflictului a adus multășteptatele reforme agrare și intrarea în politică a mediului rural prin apariția partidelor țărănești.

Femeile

În același timp războiul a dus la disocierea structurilor tradiționale, antrenând extinderea muncii femeilor și o modificare a sectorului de lucru pentru acestea. Dacă până atunci femeile erau angajate în sarcini domestice și sectorul serviciilor, în timpul războiului ele intră în uzine ocupând până la 35% din locurile de muncă industriale.

De asemenea războiul a produs un număr nemaiîntâlnit de femei singure, celibatate, văduve sau divorțate. La începutul anilor 20 s-a înregistrat un adevărat puseu al divorțurilor (în Germania și Franța numărul acestora se dublează, iar în marea Britanie crește de 4 ori). Explicațiile acestui fenomen care modifică o dată în plus structurile societale tradiționale constau în separările din timpul războiului și în mutațiile agresive petrecute în moravurile societății în timpul „anilor nebuni” – perioada de la sfârșitul conflictului în care s-a încercat depășirea bruscă a suferințelor îndurate timp de 4 ani.

Opinia publică franceză și războiul, raport al comisariatului central din Avignon (1917)

„[...] Femeile: Acestea pot fi împărțite în trei categorii:

1. Femeia comerciantului, a micului burghez, care rămâne fidelă căminului său și onestă, dorește ca războiul să se încheie cu victoria armatelor noastre; ea este devotată și

răbdătoare.

2. Femeia al cărei soț este dispărut sau rănit; femeia ai cărei fii sunt pe front de la începutul mobilizării: aceasta are un caracter ursuz, critică totul și nu încetează să se plângă.

3. Femeia care primește alocație pentru ea și copiii săi și al cărei soț se află pe front, aceasta nu dorește decât un lucru: ca războiul să continue. Ea muncește acum; cu munca și câștigul său, aceasta este fericită și liberă cum nu a fost niciodată. Înainte de război, soțul nu-i dădea salariul său ci doar lovituri. Astăzi ea se îmbracă cu toalete pe care nu ar fi îndrăznit să le poarte înainte de război; se distrează și se consolează ușor cu absența soțului. Această categorie formează majoritatea. [...] „

Nemulțumiri și tensiuni sociale

Toate aceste transformări sociale explică apariția la sfârșitul războiului a unor agitații sociale de amploare. Nemulțumirile sociale au provocat în anii 1919-1921 o efervescență revoluționară stimulată și de bolșevizarea Rusiei și un adevărat val al mișcărilor extreme a afectat Europa Centrală. Ungaria și instaurarea republicii comuniste conduse de Bela Kun sau Germania cu insurecția spartakistă de la Berlin sau Republica Sovietelor din Bavaria reprezintă două exemple în acest sens.

În timpul războiului, pentru a proteja solidaritatea internă, multe dintre statele beligerante făcuseră concesii mișcărilor sindicale, efectivele acestora crescuseră (Franța – de la 900 de mii la peste 2 milioane, Marea Britanie – de la 4 la 8 milioane) dar după încheierea conflictului au încercat să revină la raporturile de muncă antebelice. Urmarea a fost un val de greve ce acoperă aproape întreaga Europă. În 1920 o grevă generală în transporturi paralizează marile sectoare industriale ale Franței, iar în Italia agitația agrară destabilizează și mai mult regimul politic fragil italian.

În urma acestor mișcări muncitorești proletariatul obține unele câștiguri (ziua de muncă de 8 ore, de exemplu) dar tentativa sindicală va eșua în final datorită temerilor clasei de mijloc privind o eventuală bolșevizare a Europei. Consecințele pe termen mediu ale acestei agitații sociale au fost însă grave.

Practic societățile europene s-au scindat după Primul Război Mondial, elitele au devenit conservatoare, clasele de mijloc, mai mult sau mai puțin pauperizate au fost polarizate politic îndreptându-se spre extremele spectrului politic, muncitorimea s-a delimitat de segmentele burgheze iar țărănimea, dezrădăcinată și alienată economic a oscilat radical între conservarea tradiției și revoluție.

Test de autoevaluare 3

3.1. Menționați structurile sociale nou-apărute în urma războiului.

.....

.....

3.2. Citiți fragmentul din raportul comandamentului militar german al Magdeburgului și indicați termenul care desemnează starea de spirit a majorității populației.

.....

3.3. Indicați consecințele agitației sociale de la sfârșitul războiului.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina

1.5. Efecte politice

În plan politic se consideră că Primul Război Mondial a modificat rolul și percepția despre stat, a condus la victoria democratizării instituțiilor dar și la o criză a liberalismului clasic. Cei patru ani de război au modificat nu numai raporturile dintre putere și individ dar chiar și puterile publice.

1.5.1. Raporturile dintre individ și stat

În urma războiului maximele tradiționale ale statului liberal, până atunci respectate și recunoscute, au încetat să mai fie viabile. Filozofia liberală cantona statul („Statul-administrator”) într-un domeniu foarte restrâns – menținerea ordinii publice, exercitarea justiției, gestionarea relațiilor externe și apărarea națională - restul aparținând de drept inițiativei private.

Războiul, datorită dimensiunilor sale temporale, umane și materiale, a impus însă necesitatea mobilizării la o scară nemaicunoscută până atunci a resurselor umane și materiale, a coeziunii morale a națiunii, a justiției și echității societale, responsabilități de care numai statul se putea achita eficient.

Astfel, în timpul războiului, statul a devenit producător, comanditar, patron și client. Guvernele au fixat prioritățile economice, au construit uzine, au orientat cercetarea și au repartizat penuria și beneficiile. Mai mult decât atât statul a intervenit în relațiile dintre grupurile sociale reglementând, la cererea sindicatelor, nivelul salariilor și durata muncii și blocând chiriile.

Sfârșitul războiului nu a repus societatea și economia în starea anterioară, intervenția statului fiind în continuare necesară pentru demobilizarea progresivă a mașinii de război și pentru reconversia economică. Cum penuria a persistat și după conflict nevoia de raționalizare și control a durat mai mulți ani până când nivelul de producție să fie capabil să satisfacă cererea în mod liber.

Această situație a avut efecte asupra structurii guvernamentale și birocrațiile create între 1914 și 1918 au supraviețuit războiului, numărul de funcționari și bugetul alocat crescând și după război.

1.5.2. Raporturile dintre puterile publice

Relațiile dintre principalele puteri publice au fost și ele alterate profund de către război și întărirea statului s-a făcut în detrimentul adunărilor legislative și în beneficiul executivelor. Guvernele erau capabile de decizii rapide și de continuitate în execuție fiind mai eficace pe timp de război, în timp ce legislativele s-au dovedit a fi prea lente, lipsite de unitate și incapabile să păstreze secretele militare.

În consecință, în timpul războiului, adunările au oferit încrederea globală în executive tot mai restrânse (exemplul britanic – Cabinetul de război ce cuprindea, alături de primul-ministru, miniștrii armatei, al marinei, al afacerilor externe și al ordinii interne) și au relaxat controlul legislativului asupra executivului.

De aici un rezultat paradoxal – pentru milioane de tineri foști combatanți, parlamentele (respectiv jocul politicianist) erau vinovate pentru izbucnirea războiului iar guvernele erau cele care făcuseră posibilă victoria. A apărut astfel un contrast substanțial între triumful aparent al democrației și crescândă inadaptable a regimurilor parlamentare la noile condiții de exercitare a puterii, la necesitățile obiective ale diferitelor situații dar mai ales la noul orizont de așteptare al societății ieșite din război. În mod funest, la ora victoriei, apăreau deja semnele crizei democrațiilor parlamentare.

Test de autoevaluare 4

4.1. Explicați, folosind spațiul alocat, motivele pentru care Statul a ieșit din război cu funcții și responsabilități crescute.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Răspunsul poate fi consultat la pagina

1.6. Consecințe în plan mental și spiritual

Primul Război Mondial a zdruncinat respectul pentru valorile tradiționale pe întregul continent și postulatele fundamentale ale Europei liberale și democratice au fost repuse în discuție. Spectacolul macabru a patru ani de continuu măcel a umbrat optimismul secolului XIX, a distrus încrederea generațiilor precedente în apropiata instaurare a unei societăți mai bune, mai libere, mai juste și mai prospere.

Apoi, sacrificiile suportate, tensiunea impusă, efortul de război a

provocat o reacție de compensare, o dorință de a recupera anii pierduți rezultând acel „apetit pentru bucurie”, caracteristic pentru anii 20. Acest sentiment nu s-a regăsit însă și în mediul rural fiind specific aglomerărilor urbane, mărindu-se astfel discrepanța dintre sat și marile orașe.

Religia

Războiul a produs, în plan mental, evoluții contradictorii. Astfel, în timpul conflictului, sentimentul religios și întrebările mistice asupra sensului destinului uman au renăscut. În egală măsură însă, conflictul a însemnat dezmințirea fraternității evanghelice și înrolarea Bisericii fiecărui stat în efortul de război, conducând la detașarea spiritului de credință.

Pacifism și internaționalism

De asemenea, războiul a stimulat pacifismul atât în rândurile intelectualității (literatura postbelică a păstrat o oroare instinctivă față de propaganda de război) cât și la nivel politic, aspirațiile pentru pace fiind o caracteristică fundamentală pentru Europa post-1918. Negocierile pentru dezarmare, încrederea în instituțiile internaționale, simpatia pentru Societatea Națiunilor, pactul Briand Kellog și scoaterea războiului în afara legii, toate demonstrează această intenție generală de a preveni revenirea la un alt conflict de aceeași magnitudine.

În același timp însă, amintirea războiului, decepția înfrângerii sau dezamăgirea unor învingători a dus la exasperarea amorului propriu și al orgoliului național iar democrația a fost considerată a fi sacrificat onoarea și interesul național mai ales în cazul unor state de curând unificate și care nu își epuizaseră „rezervorul” naționalist (cazul Germaniei și al Italiei).

1.7. Europa și lumea

Dacă în 1914 preponderența continentului european era incontestabilă și universal recunoscută, anii primului război mondial au condus la ascensiunea rapidă a altor continente. Unele state extra-europene, obligate să renunțe la aprovizionările din Europa sau solicitate de aceasta să contribuie la efortul de război, au trecut la o industrializare rapidă încununată de succes. Balanța de credit s-a inversat și din mari creditoare statele europene au devenit cele mai mari debitoare (în primul rând față de SUA care deținea la sfârșitul conflictului peste jumătate din rezerva mondială de aur).

În plan politic Europa rămânea în centrul sistemului internațional continuând să joace un rol considerabil în lume. Statele europene mențineau încă imperii coloniale de mare anvergură iar în domeniul artelor și literelor Europa deținea un primat incontestabil.

În plan economic însă, la sfârșitul conflictului, apariția a noi centre de putere era un fapt indiscutabil. Marile state industrializate extra-europene profitaseră de războiul european și și-au mărit producția

**Noi poli de
putere
economică**

industrială și agricolă, au sustras Europei un număr important de piețe (mai ales în Asia) și și-au ameliorat considerabil balanța de plăți.

Astfel printre beneficiarii non-europeni putem include Japonia care a intrat masiv pe piețele din China, Asia de Sud-Est și India, a vândut beligeranților material de război și și-a multiplicat de cinci ori producția industrială. Statele Unite reprezintă însă exemplul clasic. În anii neutralității în SUA venitul național s-a dublat, producția de oțel a crescut de 2 ori iar tonajul flotei comerciale de 4. Statul american a împrumutat beligeranților mai mult de 11 miliarde de dolari și a câștigat definitiv cursa investițiilor în America Latină.

O altă consecință a războiului s-a manifestat în problematica colonială. Relațiile dintre metropole și colonii au intrat într-un relativ declin, piețele coloniale scăpând într-o anumită măsură comerțului european în favoarea industriilor naționale sau a Statelor Unite și/sau a Japoniei.

Apoi, rolul important al coloniilor în efortul de război (numai India a trimis peste 1 milion de oameni, iar coloniile franceze aproximativ 700.000), mesajul președintelui american Woodrow Wilson („dreptul popoarelor de a dispune de ele însele”) și tezele marxiste anti-imperialiste au creat premisele începutului mișcărilor de emancipare politică.

În sfârșit, chiar dacă în plan artistic și literar Berlinul, Viena, Parisul și Londra au rămas simboluri ale unei vieți culturale de o valoare incontestabilă, în știință și mai ales în tehnicile de producție și gestiune Europa a înregistrat un recul masiv, Statele Unite preluând în forță prima poziție.

Test de autoevaluare 5

5.1. Indicați principalele modificări în ierarhia puterilor economice la nivel mondial.

.....

.....

.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina

1.8. Triumful democrațiilor ?

Victoria Puterilor Aliate și Asociate în Primul Război Mondial a fost percepută în epocă drept un mare triumf al democrației asupra rămășițelor Vechiului Regim – imperiile autocratice și regimurile autoritare. Prăbușirea dinastiilor neconstituționale și victoria aliaților erau văzute ca o binemeritată ravanșă asupra sistemului retrograd impus de Congresul de la Viena și ca o consacrare a sistemului politic democratic.

**Extinderea
democrației**

Primele semnale ale epocii postbelice susțineau aceste

perspective. În Germania și Austria a fost proclamată Republica și Adunări Constituante au adoptat constituții democratice ce prevedeau votul universal și alegerea președintelui. Statele nou-apărute, reconstituite sau reîntregite – Cehoslovacia și Iugoslavia, Polonia, România – adoptă sau perfecționează Legi Fundamentale democratice.

Experiența războiului conduce la reforme chiar în rândurile democrațiilor. Astfel în Marea Britanie se introduce sufragiul universal, în Italia intră în vigoare o nouă lege electorală iar în Franța se modifică regimul electoral prin introducerea reprezentării proporționale.

Mai mult decât atât, democratizarea se întinde peste toate formele politice și de organizare socială, un exemplu fiind reglementarea problemelor de muncă. Astfel, după ce în 1919 guvernul Clemenceau votează legea privind ziua de muncă de 8 ore, Tratatul de la Versailles va dedica un capitol special pentru organizarea relațiilor sociale. Se naște astfel Biroul Internațional al Muncii ce trebuia să pregătească codificarea legislației sociale și elaborarea unei carte internaționale a muncii și relațiilor dintre patroni și salariați.

Democratizarea atinge chiar și domeniul relațiilor internaționale. Insistența președintelui american asupra „diplomației deschise” demonstra că diplomația secretă era considerată responsabilă pentru izbucnirea tragicului conflict iar în epocă se credea sincer că alt gen de proceduri diplomatice vor putea suprima germenii războaielor.

În acest sens, crearea Societății Națiunilor trebuia să extindă și să generalizeze în relațiile internaționale principiile și practicile democratice existente în interiorul statelor: discuții publice, deliberare de tip parlamentar, reglementarea chestiunilor prin majoritatea voturilor. Prin universalizarea regimului parlamentar se considera că triumful dreptului asupra forței, al ordinii juridice asupra soluției violenței se poate instaura definitiv.

Reversul medaliei

Realitatea postbelică era însă diferită. Sfârșitul ostilităților și reglementările Conferinței de Pace nu au suprimat toate problemele născute din război sau nerezolvate de acesta. Pe de altă parte, profunzimea modificărilor din economie, societate, moravuri, idei și mentalități nu era înțeleasă pe deplin de contemporani și în cazul învingșilor – Germania, Ungaria – dar și a unor învingători – Italia, transformările produse de război și de consecințele păcii contribuiau deja la îndepărtarea față de modelul democratic propus.

Pentru statele învinse, distrugerile războiului, mizeria înfrângerii, ocupația străină, greutatea reparațiilor impuse de tratatele de pace, instabilitatea politică generată de prăbușirea regimurilor politice respective, dezorganizarea economică și nu în ultimul rând amputările teritoriale suferite au reprezentat traumatisme profunde, răni morale durabile. În această zonă intențiile democratice erau sortite eșecului iar sentimentele revanșarde, intoleranța, naționalismul extremist au renăscut în perioada interbelică sub forma regimurilor politice totalitare,

dictatoriale și autoritare, culminând cu izbucnirea unei alte teribile catastrofe – Al Doilea Război Mondial.

1.9. Bibliografie

- S. Bernstein, P. Milza, *Istoria Europei*, Iași, Ed. Institutul European, 1998
- Francois Chatelet, Evelyne Pisier, *Concepțiile politice ale secolului XX*, București, Humanitas, 1994
- Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor*, București, Ed. Lumina, 1999
- A.Rowley, *Istoria Continentului European*, Bucuresti, Chisinau, Cartier, 2001

1.10. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

Test de autoevaluare 1

1.1. Descoperirile științifice, noile tehnologii, îmbogățirea confortului cotidian, reglementările sociale, democratizarea învățământului.

1.2. Germania, Austro-Ungaria, Rusia Țaristă

Test de autoevaluare 2

2.1. Clasele mobilizabile goale, diminuare natalității, creșterea mortalității infantile, lipsa de producători și consumatori, afectarea apărării naționale și a activității intelectuale, dezorganizarea familiei.

Test de autoevaluare 3

3.1. Foștii combatanți, noii îmbogățiți și cei ce sărăciseră brusc.

3.2. Ura față de noii îmbogățiți.

3.3. Mărirea fracturii dintre muncitorime și clasa de mijloc, teama burgheziei de bolșevizarea Europei și derapajul treptat al acestei clase spre partidele extremiste.

Notă: În cazul în care nu ați răspuns corect la două dintre întrebările ultimului test, re-studiați capitolul 1.4. și bibliografia indicată.

Test de autoevaluare 4

4.1. Primul Război Mondial a impus necesitatea mobilizării resurselor umane și materiale, a coeziunii morale a națiunii, a justiției și echității societale și statul a intervenit în domenii pe care nu le mai gestionase până atunci. După război tot statul a fost chemat să organizeze demobilizarea mașinii de război și reconversia economică astfel încât raționalizarea și controlul au continuat.

Test de autoevaluare 5

5.1. Datorită războiului ierarhiile economice mondiale s-au schimbat, Statele Unite dar și

Japonia devenind competitoră de forță pentru principalele puteri industrializate europene.

1.11. Lucrare de verificare 1

Pe baza textului unității și a bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat pe tema "Consecințele în plan mental și spiritual ale Primului Război Mondial".

Punctele care trebuie atinse sunt: factorii care au influențat mentalitatea postbelică, noile valori adoptate în timpul conflictului, diferențele de mentalitate dintre segmentele sociale, sentimentul de "îmbătrânire" și necesitatea recuperării "anilor pierduți", problemele religioase, pacifismul și internaționalismul, concluzii.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

- a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
- b. se trimite prin poștă tutorelui.
- c. se folosește în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:

- claritatea exprimării și absența formulărilor nesigure,
- șirul logic al argumentelor,
- utilizarea bibliografiei.